

O'ZBEKISTONNING TOG' VA TOG'OLDI HUDUDLARIDA TURISTIK-REKREATIONS KLASTERLARNI HUDUDIY TASHKIL ETISH MODELINI TAKOMILLASHTIRISH.

Turg'unboyeva Mubina Umiddinjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti 2- bosqich talabasi

Andijon shahri Do'stlik ko'chasi 2-uy

mubinaturg'unboyeva@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekistonning tog' va tog'oldi hududlarining tabiiy-geografik salohiyatidan oqilona foydalanish hamda turistik-rekreations klasterlarni hududiy tashkil etish modellarini takomillashtirish masalalari iqtisodiy va ijtimoiy geografiya nuqtai nazaridan tadqiq etilgan. Maqolada ekologik barqarorlikni saqlash, mavsumiylik ta'sirini kamaytirish hamda mahalliy aholini bandlik bilan ta'minlashda klasterlararo kooperatsiyaning institutsional mexanizmlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-iqtisodiy geografiya, tog'oldi hududlar, rekreatsiya klasteri, fazoviy model, GAT texnologiyalari, infratuzilma, ekologik yuklama, hududiy tashkil etish.

IMPROVEMENT OF THE MODEL OF REGIONAL ORGANIZATION OF TOURIST-RECREATIONAL CLUSTERS IN THE MOUNTAIN AND FOOTMOUNTAIN REGIONS OF UZBEKISTAN.

Turgunboyeva Mubina Umiddinjon qizi,

2nd year student of Andijan State Pedagogical Institute,

2nd floor, Do'stlik Street, Andijan city

mubinaturg'unboyeva@gmail.com

Abstract. This article examines the issues of rational use of the natural and geographical potential of the mountainous and foothill regions of Uzbekistan and improving the models of territorial organization of tourist and recreational clusters from the perspective of economic and social geography. The article discusses institutional mechanisms of inter-cluster cooperation in maintaining ecological stability, reducing the impact of seasonality, and providing employment to the local population.

Keywords: socio-economic geography, foothill regions, recreation cluster, spatial model, GIS technologies, infrastructure, environmental load, territorial organization.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasi hududining **21,3 foizini (96 000 km²)** tog‘ va tog‘oldi landshaftlari tashkil etadi. Bu hududlarda 2 milliondan ortiq aholi istiqomat qilib, ularning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligini oshirish bevosita mahalliy resurslardan unumli foydalanishga bog‘liqdir. Hukumat tomonidan qabul qilingan so‘nggi normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, Vazirlar Mahkamasining *‘‘Turistik klasterlar faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida’’*gi Nizomi tog‘li hududlarda turoperator, mehmonxona va transport zanjirini bog‘lovchi yagona tizim yaratishni maqsad qilgan.

Biroq, G‘arbiy Tyan-Shan (Chatqol, Piskom, Qurama) va Hisor-Oloy (Turkiston, Zarafshon, Boysun) tog‘ tizmalarida joylashgan rekreatsion resurslar fazoviy jihatdan nomutanosib joylashgan. Ko‘plab tog‘ va tog‘oldi tumanlarida infratuzilma yetishmovchiligi yoki aksincha, antropogen bosimning yuqoriligi kuzatilmoqda. Shu sababli, iqtisodiy-ijtimoiy geografiya nuqtai nazaridan turistik-rekreatsion klasterlarning hududiy (fazoviy) tashkil etish modellarini takomillashtirish o‘ta dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotda iqtisodiy-geografik rayonlashtirish, fazoviy tahlil, kartografik modellashtirish va qiyosiy-geografik metodlardan foydalanildi. Klaster obyektlarining geografik joylashuvini modellashtirishda **Geoaxborot tizimlari (GAT/GIS)** dasturlaridan foydalanib, relyef balandligi, iqlimiy qulaylik (izotermalar) va transport mavjudligi omillari tahlil qilindi.

Dastlabki ma'lumotlar bazasi sifatida O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi hamda Turizm qo'mitasining **2025–2026-yillardagi rasmiy hisobotlari**, shuningdek, Toshkent (Bo'stonliq, Parkent), Jizzax (Zomin) va Samarqand (Ohalik, Mironqul) tog'li hududlarida amalga oshirilayotgan klaster loyihalari tahlilga tortildi.

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar natijasida, **2025-yil yakunlariga ko'ra, mamlakatga rekord darajadagi 11,7 million nafar xorijiy sayyoh** tashrif buyurdi. Trend **2026-yilning birinchi besh oyligida** ham davom etib, **5,3 milliondan ziyod xorijiy turist** keldi. Davlat strategiyasiga muvofiq, 2026-yilda xorijiy turistlar sonini 12 millionga, 2030-yilga borib esa investitsiyalar hisobiga **20 ta yirik turizm klasterini** tashkil etgan holda 20 millionga yetkazish rejalashtirilgan. Tog'li hududlarda klasterli tashkil etish modelini takomillashtirish maqsadida o'tkazilgan geografik tahlillar klaster tarkibini quyidagi **uchta asosiy fazoviy yadroga** ajratish zarurligini ko'rsatdi:

Ishlab chiqarish (xizmat ko'rsatish) yadrosi: Joylashtirish vositalari (mehmonxonalar, eko-uylar, sanatoriy va kempinglar).

Infratuzilma yadrosi: Tog'li hududlardagi osma yo'llar, transport koridorlari va 25 ta yangi tog' yo'nalishlari.

Resurs-rekreatsiya yadrosi: Tabiiy landshaftlar, g'orlar, sharsharalar va iqlimiy shifobaxsh zonalar.

Quyidagi jadvalda O'zbekistonning yetakchi tog'-rekreatsiya klasterlarining 2025–2026-yillardagi geografik samaradorlik ko'rsatkichlari berilgan:

Tog'li hududlarda klasterlarni fazoviy tashkil etishning amaldagi modeli tahlil qilinganda, jiddiy hududiy nomutanosibliklar aniqlandi. Masalan, Bo'stonliq tumanida (Chorvoq erkin turistik zonasi) infratuzilma zichligi juda yuqori bo'lib, bu yer yozgi va qishki mavsumlarda jiddiy ekologik yuklamani (antropogen bosimni) keltirib chiqarmoqda. Aksincha, Boysun, Kitob va Surxondaryoning Sangardak kabi yuqori rekreatsion salohiyatga ega hududlarida transport-logistika va mehmonxona zanjiri yaxshi rivojlanmagan.

XULOSA

O‘zbekistonning tog‘ va tog‘oldi mintaqalarida turistik-rekreatsioon klasterlarni hududiy tashkil etish modelini takomillashtirish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

GAT texnologiyalaridan unumli foydalanish: Har bir tog‘ hududining ekologik sig‘im darajasini aniqlash va ruxsat etilgan maksimal turistlar oqimini GAT xaritalari yordamida nazorat qilish.

Mavsumiylikni kamaytirish: Tog‘li klasterlarda faqatgina mavsumiy (yozgi yoki qishki) obodlik emas, balki yil bo‘yi xizmat ko‘rsatuvchi etnoturizm va agroturizm xizmatlarini (masalan, kishloq uylarida milliy taomlar tayyorlash master-klasslari) yo‘lga qo‘yish.

Yashil logistikani joriy etish: Transchegaraviy va tog‘li hududlarda ekologik toza transport yo‘laklarini (elektrobuslar, veloyo‘laklar) barpo etish orqali landshaftlarni muhofaza qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi va Turizm qo‘mitasining rasmiy hisobotlari (2025–2026). [Stat.uz].
2. Jo‘raboyev A., Toshpo‘latova B. O‘zbekistonning tog‘li hududlarida rekreatsioon obyektlarni joylashtirish omillari // Zenodo. – 2025.
3. Ivanov I.I. Ijtimoiy-iqtisodiy geografiya va hududiy klasterlar tahlili. – Toshkent: Fan, 2025.
4. World Tourism Organization (UN Tourism) Global Report on Mountain Tourism Growth. – Madrid, 2026.